

ВІДГУК

**офіційного опонента д. е. н., проф. Васильчак С.В.
на дисертаційну роботу Кравченка Миколи Володимировича
«Забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва», подану
на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за
видами економічної діяльності)**

1. Актуальність обраної теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Необхідність вирішення проблем, з якими зіткнулися вітчизняні підприємства бджільництва внаслідок впливу фінансової кризи, зробило забезпечення економічної стійкості як ніколи актуальним питанням. Необхідною умовою розвитку підприємств бджільництва є їх економічна стійкість. Вона залежить від ефективності господарювання, забезпеченості їх фінансовими ресурсами, обсягів і форм інвестицій, які створюють виробничий потенціал на інноваційній основі, факторів впливу на економічну стійкість та особливостей управління. У зв'язку з цим перед економістами і менеджерами виникло завдання перегляду існуючих принципів і підходів до управління економічною складовою підприємницької діяльності та його вдосконалення з урахуванням нових вимог, які висуває нестабільне зовнішнє середовище функціонування бджільницьких підприємств.

Недостатність вирішення комплексу питань, пов'язаних із поглибленням саме теоретичних, методичних та організаційних засад забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва і практичних рекомендацій щодо її формування, доводять актуальність теми дисертаційного дослідження М.В. Кравченка.

Дослідження здійснювалися згідно з планами науково-дослідних робіт Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету на тему «Стратегічний розвиток підприємництва в аграрній сфері економіки» (номер державної реєстрації 0111U009859). Зокрема автором розроблено теоретичні та науково-прикладні засади підвищення рівня економічної стійкості підприємств бджільництва.

Враховуючи вищевказане можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи Кравченка М.В. є достатньо обґрунтованою та актуальною.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Поставлена у дисертаційній роботі здобувачем мета – досягнута, а визначені відповідно до неї завдання – вирішені.

Обґрунтованість та достовірність основних наукових положень дисертації, отриманих результатів, висновків та сформованих рекомендацій підтверджується застосуванням автором загальнонаукових методів

дослідження, зокрема: абстрактно-логічного (для теоретичних узагальнень наукових позицій вітчизняних і зарубіжних учених, формування висновків і пропозицій за результатами досліджень); аналізу і синтезу (виявлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, що відображають тенденції розвитку підприємств бджільництва та економічної стійкості зокрема); монографічного (для поглибленого дослідження валового виробництва продукції, її інтенсивності та рентабельності, інших економічних показників); порівняльного аналізу (для виявлення структурних зрушень і змін в процесах економічної стійкості та показниках виробничої діяльності підприємств бджільництва); економіко-статистичного, факторного аналізу і економіко-математичного моделювання, та опрацюванням значного обсягу статистичних матеріалів, апробацією основних положень та результатів дослідження на 9 науково-практичних конференціях міжнародного і всеукраїнського рівня (с. 9-10 дисертації).

Дисертація Кравченка М.В. за змістом, сутністю, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам, містить вступ, три розділи, висновки, додатки та список використаних джерел. Дисертаційна робота характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів.

Теоретико-методологічні засади роботи ґрунтуються на широкому огляді літературних джерел, що комплексно розкривають досліджувану проблему та дозволяють знайти нове наукове вирішення щодо забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва, де належне місце відведено й науковим доробкам фахівців в сфері забезпечення економічної стійкості підприємств, зокрема науковим працям опонента (див. в списку літератури 32-33).

У першому розділі – «Теоретичні основи економічної стійкості підприємств бджільництва» удосконалено трактування сутності категорії «економічна стійкість підприємства», як здатність підприємств функціонувати та розвиватися на основі підтримки виробничого потенціалу на рівні, що забезпечує випуск конкурентоздатної аграрної продукції. Виокремлено особливості управління стійким розвитком підприємств бджільництва та визначено підходи щодо удосконалення системи управління економічною стійкістю підприємств бджільництва, які передбачають реалізацію комплексу управлінських дій, спрямованих на формування динамічного господарюючого суб'єкта, здатного вести безперервну та економічно успішну діяльність щодо поставлених стратегічних цілей в умовах постійного впливу факторів зовнішнього середовища.

На основі наукового підходу автором удосконалено методикау щодо визначення економічно стійкого розвитку підприємств бджільництва як фінансової та виробничо-технологічної систем, що відображає кінцеву результативність виробництва, охоплює всі стадії відтворення. В дисертації розвинуто методичні підходи відносно оцінки економічної стійкості підприємств бджільництва на основі ефективності (економічної, технологічної, екологічної та соціальної), яка передбачає здатність підприємства зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками.

У другому розділі дисертаційної роботи «Оцінка ефективності господарської діяльності та рівня економічної стійкості підприємств

бджільництва» проведено економічний аналіз ефективності господарювання в підприємствах бджільництва, де виокремлено основні тенденції й закономірності їх розвитку. Комплексний підхід до оцінки рівня економічної стійкості підприємств бджільництва забезпечується порівняльним аналізом ефективності виробництва на пасіках 27-ми підприємств бджільництва різних розмірів та організаційно-правових форм господарювання Дніпропетровської області. Для підвищення ефективності господарювання в підприємствах бджільництва та забезпечення їх економічної стійкості за результатами групування автором доведено важливість впливу чинників, серед яких можна виокремити концентрацією бджолосімей на 100 га сільськогосподарських угідь, рівень продуктивності праці, фондозабезпеченість та ін. Дослідженням доведено тісний зв'язок рівня рентабельності виробництва продукції бджільництва як результативної ознаки з досліджуваними факторами.

У третьому розділі «Напрями забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва» – на прикладі Дніпропетровської області розроблено організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого економічного розвитку підприємств бджільництва, а саме: використання інтенсивних методів ведення господарства, нових технологій розміщення пасік та технологічних прийомів щодо усунення роїння бджіл, які мінімізують витрати матеріальних, фінансових ресурсів і фізичних сил при максимальному виході бджолопродукції. Як доводять розрахунки, проведені автором на прикладі ПАТ «Бджолоагросервіс», впровадження даних заходів вплинуло на збільшення виробництва валової продукції та суми чистого прибутку, зростання продуктивності праці та рентабельності підприємства. Зростання результативності виробництва вплинуло на зростання рівня економічної стійкості підприємства.

Для обґрунтування найбільш перспективних напрямів забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва запропоновано автором формування модельних бджільничих господарств та інтегрованих систем, де виокремлено три рівні господарювання: мікрорівень; мезорівень; макрорівень. Реалізація економіко-математичної задачі дозволила отримати оптимальне рішення для модельної бджолопасіки з метою визначення її порівняльної економічної оцінки та економічної ефективності. У дослідженні обґрунтовано доцільність створення виробничо-науково-консультаційного центру, який на договірних засадах обслуговував би такі модельні підприємства бджільництва різних рівнів та типів, включаючи інтегровані системи.

З ціллю реалізації заходів щодо підвищення управління економічною стійкістю та забезпечення ефективності підприємств бджільництва, запропоновано формування відповідних економічних відносин і міжгалузевих зв'язків, де передбачена участь у формуванні фінансових і матеріальних ресурсів підприємств різних галузей за схемою: виробництво–переробка–реалізація бджолопродукції. Обґрунтовано перспективу об'єднання підприємств бджільництва на основі інтеграції із кредитними спілками.

На наш погляд, одержані наукові результати роботи є вагомим вкладом в теорію та методологію досліджень забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва, де головною науковою новизною безумовно є

формування модельних бджільничих підприємств на основі кооперації з використанням інтегрованих систем, що дозволило виокремити три типи підприємств, у яких залежно від кон'юнктури ринку можна буде гнучко змінювати кількість одержуваних продуктів бджільництва, а також здійснювати переробку продукції бджільництва та сировини з подальшим доведенням готової продукції до споживача через фірмову торгівлю й аграрний ринок.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в роботі, є обґрунтованими і достовірними. Висновки і рекомендації логічно впливають із виконаних досліджень і підтверджуються використанням офіційного статистичного матеріалу та коректністю застосування методів обробки статистичних даних, матеріалами впровадження розробок і апробацією на науково-практичних конференціях, висвітленням результатів дослідження в наукових виданнях. Аргументом високого ступеня обґрунтованості отриманих результатів є довідки про їх впровадження в науково-дослідну роботу, а також у виробничу діяльність підприємств бджільництва та навчальний процес.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад економічної стійкості підприємств бджільництва та розробці науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення стратегії їх стійкого розвитку. Проведені дослідження дали змогу отримати такі наукові результати:

вперше:

- проведено формування модельних бджільничих підприємств на основі кооперації з використанням інтегрованих систем, що дозволило виокремити три типи підприємств, у яких залежно від кон'юнктури ринку можна буде гнучко змінювати кількість одержуваних продуктів бджільництва, а також здійснювати переробку продукції бджільництва та сировини з подальшим доведенням готової продукції до споживача через фірмову торгівлю й аграрний ринок;

удосконалено:

- трактування сутності категорії «економічна стійкість підприємства», як здатність функціонувати та розвиватися на основі підтримки виробничого потенціалу на рівні, що забезпечує випуск конкурентоздатної аграрної продукції і сталий економічний розвиток при дотриманні динамічної рівноваги чинників виробництва за наявності необхідних фінансових ресурсів;

- методичні підходи щодо визначення економічно стійкого розвитку підприємств бджільництва як фінансової та виробничо-технологічної систем, що відображає кінцеву результативність виробництва, охоплює всі стадії відтворення та впливає на пропорційність й збалансованість їх функціонування в мінливих умовах зовнішнього середовища;

- організаційно-економічні заходи щодо підвищення управління економічною стійкістю та ефективністю підприємств бджільництва, які передбачають формування економічних відносин і міжгалузевих зв'язків на основі сучасних інноваційних технологій та забезпечать зростання обсягів виробництва продуктів бджільництва;

- підходи щодо удосконалення системи управління економічною стійкістю підприємств бджільництва, які передбачають реалізацію комплексу управлінських дій, спрямованих на формування динамічного господарюючого суб'єкта, здатного вести безперервну та економічно успішну діяльність щодо поставлених стратегічних цілей в умовах постійного впливу факторів зовнішнього середовища, зберігаючи при цьому ознаки цілісності й рівноваги соціально-економічної та екологічної систем;

набули подальшого розвитку:

- методика оцінки економічної стійкості підприємств бджільництва на основі економічної, технологічної, екологічної та соціальної ефективності, яка передбачає здатність підприємства зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками, що дасть можливість визначити рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні техніко-економічні показники й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому оточенні та внутрішньому середовищі;

- організаційно-економічні заходи реалізації стратегії стійкого розвитку підприємств бджільництва в напрямі державного регулювання та інвестиційної підтримки, що при координуючій ролі держави дасть можливість забезпечити таким підприємствам пільгове кредитування та фінансову підтримку;

- комплекс заходів, з використання універсальних інтенсивних технологій утримання й розведення бджіл та технологічних прийомів усунення їх роїння, що дасть можливість забезпечити промислову основу виробництва продуктів бджільництва, в результаті чого суттєво збільшиться валове виробництво меду, продуктивність однієї бджолосім'ї, значно знизиться собівартість продукції, буде отримано в 5,4 рази більше прибутку ніж при традиційному виробництві;

- пропозиції щодо створення виробничо-науково-консультаційного центру, основними функціями якого будуть діагностика ринку засобів виробництва та продукції бджільництва, інноваційна діяльність, реклама продукції, поширення передового досвіду та консультаційне обслуговування бджолярів, що забезпечить досягнення стратегічних цілей всією інтегрованою системою.

Таким чином, отримані наукові результати і запропоновані модельні підприємства та підходи мають теоретичне та науково-прикладне значення, що дає можливість їх використання в науці та практиці.

4. Значущість результатів дослідження для науки і практики

Отримані, сформовані та обґрунтовані у дисертаційній роботі результати, висновки та рекомендації сприяють вирішенню актуального завдання науково-прикладного характеру, що полягає у розробленні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва.

Теоретична значущість результатів дослідження полягає в уточненні наукових положень щодо економічної стійкості підприємств бджільництва. Підтвердженням *практичного значення одержаних результатів* є використання основних методичних розробок та практичних рекомендацій у діяльності

Департаментом агропромислового комплексу, розвитку сільських територій та ринкового середовища Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 01-8/1582 від 24 грудня 2014 р.), ПАТ «Бджолоагросервіс» (довідка № 01-92-06/4381 від 18 листопада 2014 р.).

Теоретико-методичні та науково-практичні розробки, обґрунтовані в дисертаційному дослідженні, використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету при викладанні дисциплін «Економіка аграрних підприємств», «Стратегічний менеджмент», «Маркетинг», «Організація виробництва у сільському господарстві» (довідка № 44-11-512 від 12.02.2015 р.).

5. Повнота відображення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором дисертацій працях

За результатами проведених досліджень опубліковано 19 наукових праць, з них 5 статей у вітчизняних фахових виданнях України, 2 у зарубіжних виданнях (що включено до міжнародної наукометричної бази даних), 2 статті – в інших виданнях, 9 – у матеріалах і тезах конференцій. На основі наукових досліджень автором сформовано розділ монографії.

Положення роботи, наукові і практичні результати розкриті повністю. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Наведені публікації відображають основний зміст дисертації й одержані автором наукові результати.

Сформульовані в дисертації наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто автору, є її науковим доробком. Особистий внесок дисертанта є достатнім. Автореферат дисертації за змістом і структурою відображає основні положення й результати дисертаційної роботи.

Структурна побудова дисертації Кравченка М.В., стиль висловлення та подання матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Мова дисертації – лаконічна, термінологічно відповідає сучасним нормам, коректна та зрозуміла читачам і рецензентам.

6. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Головні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені у авторефераті, зміст якого дозволяє зрозуміти основні ідеї виконаного дослідження. Зміст автореферату ідентичний з основними положеннями дисертації.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Високо оцінюючи результати дисертаційної роботи в цілому, необхідно висловити такі зауваження:

7.1. Автором доведено, що економічна стійкість підприємства – це володіння саморегульованою системою факторів виробничого, фінансового та соціального характеру (с. 18-19). Якщо виробнича та фінансова складові в дисертації розкриті, то соціальна складова тільки згадана і залишилась поза увагою дослідження. Адже створення також підвищення якості життя працівників Проте, як на наш погляд, доцільніше було більше уваги приділити розкриттю взаємозалежності та взаємообумовленості понять фінансова складова економічної безпеки підприємницької діяльності та економічна безпека підприємства, оскільки в загальній системі економічної безпеки підприємства провідна роль належить саме фінансовій компоненті.

7.2. В підрозділі 1.1 дисертант зазначає, що враховуючи механізм формування економічної стійкості підприємств бджільництва доцільно її класифікувати з урахуванням факторів впливу на внутрішню і зовнішню (с. 22-23). Проте, як на нашу думку, бажано було розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність між даними видами економічної стійкості підприємств бджільництва, адже фактори зовнішнього середовища впливають на чинники, які забезпечують внутрішню економічну стійкість таких підприємств.

7.3. В підрозділі 2.1 доцільно було виокремити регіональні особливості та більш аргументованіше підійти до оцінки їх впливу на функціонування і ефективність діяльності підприємств бджільництва (с. 81-83), оскільки регіональні особливості виступають важливою детермінантою розвитку підприємницької діяльності.

7.4. Заслугове на увагу значний матеріал розділу 2 (с. 70-133). Однак деякі таблиці цього розділу дуже громіздкі, тому доцільніше їх було б перенести в додатки.

7.5. В підрозділі 2.2 (с. 109-111) автором проведений глибокий аналіз відносних показників фінансової стійкості досліджуваних підприємств бджільництва, проте бажано було автору більш конкретно охарактеризувати структуру джерел формування фінансових ресурсів, що б покращило проведені наукові дослідження за даним напрямом.

7.6. Проведені дослідження свідчать про перспективність створення виробничо-науково-консультаційного центру (підрозділ 3.2 с. 156-171), проте автор не відобразив схематично роль і місце даної структури в пропонованих інтегрованих системах.

8. Загальний висновок

Зазначені у відгуку зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є завершеним, логічно побудованим дослідженням, що має наукове й практичне значення, а отримані результати в достатній мірі обґрунтовані та достовірні.

Дисертаційна робота Кравченка Миколи Володимировича «Забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва» містить розроблені теоретично-методичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення економічної стійкості підприємств бджільництва. Тема дисертації відповідає спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

У цілому дисертація Кравченка М.В., є самостійною завершеною науковою працею, у якій вирішується важлива наукова задача. Вибрану тему дисертаційної роботи необхідним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи виконано. Дисертаційна робота за ступенем наукової новизни, достовірністю наведених результатів дослідження та обґрунтованістю висновків, теоретичною та практичною цінністю, за обсягом, структурою, оформленням відповідає пп. 9, 11, 12 положення про «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013р., а її автор, Кравченко Микола Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

Професор кафедри економіки
та економічної безпеки
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор економічних наук, професор

Васильчак С.В.

Львівський державний
університет внутрішніх справ
Підпис *Васильчак С.В.*
засвідчую:
Учений секретар
"25"

